

ПОЗИТИВ

Михајло Панџић

ДЕСЕТ (НЕ)СНИМЉЕНИХ ФОТОГРАФИЈА

МП ЈЕДЕ ЈАЈЕ. Управо га је ољуштио, на столу застрвеном белом столњаком налази се хрпица љуски. Загриза. Жута капљица меког жуманцета закратко свитне на његовом десном брку, знатно дужем него што то правила службе дозвољавају. На замишљеној фотографији се, осим њега, у десном углу може назрети дечја рука, благо подигнута, као да нешто тим покретом тражи. МП је огрнут раскопчаном официрском доламом, са капетанским чиновима. Изгледа мрзовољно, мамуран је, у његовој глави нема готово никаквог садржаја. Само тупост и празнина. На синоћној прослави Дана победе у Дому армије добро се потегло. Све време док је гарнизонски оркестар завијао – неосетно, како је пијанка одмицала, прелазећи са борбених корачница на руске романсе и љигаво отужне мелодије југа, а дерт међу трупним официрима растао – МП је очијукао са згодном, прсатом конобарицом. На крају су уговорили за наредни дан, у подне, у градском парку. Ко вечера ракију, воду доручкује. Добро, и понеко меко кувано јаје, ако га прими желудац. МП има добар желудац, леп је и глуп као дупе, сом, точак, балван, тоцило, кувана нога, овца. Као к...ц. Капетан, куплерај, к...ц. За десет минута смуљаће оно јаје, преврнути очима, погладити бркове, закопчати горњи део униформе и заувек, без поздрава, отићи из мог живота.

ЕВО, УРЕДИЛИ СМО ЈЕ, сїремна је за кремацију. То каже радник у мртвачници, онај који купа, шминка и уређује преминуле, док из великог фрижидера, свиклим покретом, вади тело моје мајке, положено на постељу са клизачима. Открива је. Посматрам њено лице последњи пут: уснула, са изразом коначно нађеног спокоја и са оном слеђеном озбиљношћу коју, претпостављам, доноси само смрт, она одлази да ме негде тамо, у бескрају, чека, стрпљиво, и увек са бригом и патњом, онако као што је и све друго у животу чинила. И онда ми долази та слика, можда најстарија од свих слика које памтим, најдубља тачка мог јаства, онај непомични просев сазнања да постојим, да ме има. Колико ми је тада могло бити година? Можда три, да, три, када сам јој се, једног лета, отргао из руку и почео да трчим по великој, недогледно великој плажи на ушћу Бојане, сџм, лицем према мору. Не могавши да ме стигне, почела је да ме дозива, љутитим, строгим гласом, тако супротним од њеног карактера: стално рађавана искуством, а преосетљива, она је од себе, временом, направила тврђаву у коју више нико није имао приступа. Осим мене, понекад. Дозива ме, и ја се окрећем. Такву је памтим: не више млада жена, складних црта, ситна, негрљена, смеје ми се док говори: хајдемо, сине, да нас не сачека ноћ.

Моја мајка.

У реду, хвала вам, лејо сїе је оїремили, кажем Харону Војномедицинске академије и преко тела покојнице пружам му новчаницу. Он је свиклим покретом узима, застире мајчино лице и враћа је у хладник, а ја излазим и, ћутке, стегнутих вилица, киван на нешто неименљиво у себи, на оно што ме превазилази, извитоперен од бола, настављам да ходам дугом улицом, са предосећајем да ћу се већ иза првог угла, на семафору, суочити са – морем.

НА СНИМКУ СЕ не може видети лето. Али се може назрети како се иза леђа четворице босоногих дечака, за тренутак засталих у игри, до недозватне даљине простире дуга, прашњава улица на периферији провинцијског градића. Мишицом сам стегао фудбал, прави правцати фудбал, невероватну реткост која ми, чим се појавом у друштву, доноси посебан значај. Сви хоће да се играју са мном, не зато што сам богзна-какав фудбалист (уосталом, био сам голман), него зато што, ваљда једини у том сиротињском градићу, са рушевном тврђавом и полуусахлом реком (без обећавајућих места, дакле), дошав на летовање код мајчиних рођака, имам праву правцату кожну бубамару. Од четворице играча један је жив (тај сам), за једног нисам сигуран, а два не. Једном од двојице који постоје још само на снимку то је, уједно, и последња фотографија начињена у животу... два дана после *їарїије лойїије*, како се

онда говорило, желећи да у влажном подруму своје зграде из провале-ног штекера за струју исече парче жице (хтео је, кажу, да направи праћку), струјни удар учинио је да дванаест година постане цео његов људски век. Други је живео још трипут толико: као телевизијски репортер нетрагом је нестао 1995, пред сам крај рата, негде на босанском ратишту. Трећи је збрисао из земље на почетку истог тог рата, није му се гинуло улудо и после тога о њему нико није чуо ни једну једину реч. Или је и он заглавио или је променио име, живот, породицу, све. Четврти сам, рекох, ја. Фудбал ми је, по повратку са летовања, док сам се играо на пустом паркингу претвореном у терен за мале голове, покушао да отме локални мангаш, звани Босанац, један од првих беспризорника мог новобеоградског кварта. Недуго потом њега ће убити рођени отац, високи официр, несрећан што му је син постао пробисвет. Памтим и ту слику, гледао сам са прозора моје собе како из улаза насупротне зграде болничари Хитне помоћи износе његово тело, прекривено белом плахтом. Исте јесени у дворишту школе „Јосип Броз Тито” једног дана освануле су прве кошаркашке табле, па сам убрзо, и заувек, прешао на кошарку. (Поседујем снимак како шутирам, али, то је нека сасвим друга прича. И о њој ћу нешто.)

ТРЕНУТАК ПРЕ него што се отворени длан милицајчеве мајмунске ручерде спусти на мој потиљак, ја се инстинктивно повијам и подижем раме, тако да ме ударац погађа нешто ниже, по незаштићеном делу врата. Бол је оштар и неподношљив. Поводим се и једва остајем на ногама. Милицајац урла, пијан је и вероватно није вакцинисан против беснила. Заслепљен, не види да је ударио погрешну особу, мене, дечака који мирно чека да дође на ред, прође поред цепача карата, и прикључи се осталим гледаоцима ауто-трке на Ушћу. Улази се кроз подземни пролаз на Новом Београду, онај између солитера званих Шест каплара и зграде Централног комитета, а тај је пролаз преузак да прими свет који се тиска и ствара гунгулу, па милиција мора да интервенише. Али како?! Тако што неки пијани монголоид у униформи удара све око себе, без икаквог реда, лево и десно, док га, најзад, маса не прибије уза зид и почне да протестује: *Шта радиш, човече! Бијеш децу! Ма, све је ѿо баџра*, покушава он да узврати, фрфљајући, али ја више и не слушам, сасвим пометен од онога што се догодило. Тај ме ударац жига и данас, тридесет и пет година касније. Од тада, па заувек, не волим стоку у униформи. Сви доцнији униформисани призори у мени појачавају ту одвратност. Најпре, служење војске, највеће од свих глупости које је човечанство успело да измисли (а глупости никада не мањка): довољно је да дојучерашњи друг из спаваонице којем сте писали писма (зна слова, али не уме пише) почне да вас кињи пет мину-

та пошто је пришио чинове десетара. Хајдемо даље, редом: распад земље у којој су се задригле, отупеле генералске мешине разбежале на први пуцањ или преобразиле у праве звери. Ах, да, и ово: пандурско претресање мојих синова док их водим на њихову прву кошаркашку утакмицу у животу, у новобеоградској Хали спортова. *Не знаће ви њих ѓосподине, ѿакви су најѓори*, каже неки бубуљичави морон у плавом док тарашка по цеповима дечијих јакница тражећи петарде. Ђутим, згађен. Богдан тада има пет, а Ђорђе седам година, држим их за руке, напољу бесни идиотски рат, депресија је густа као олово, а милицајци претресају децу. Па затим, отворена туча на Бранковом мосту између демонстраната и униформисаних Кербера, бејак тамо једне зимске ноћи у оним шетњама 96/97, када се режим, у страху за себе, понаша као пијани бедник из мог детињства, па удара где стигне, и бије жене (има ли ишта јадније од тога?). Нешто касније и судар са кордоном у Сремској улици, код палате Албанија, на дан контрамитинга... Најзад, 5. октобар 2000, када сам, са неким, за мене до тада невиђеним, сладострасним, злурадним задовољством, као да намирујем све старе дугове, гледао те нагло спласнуте и, одједном, на кукаквичку меру сведене сподобе како беже испред пола милиона побеснелих Максова, то јест, до јуче мирних грађана решених да коначно сведу рачун за улудо прођердану деценију властитих живота. Све те слике, ти призори људске мизерије, имају се сматрати доказним материјалом у истражном поступку који би се могао звати: зашто не волим униформе. Ето зато, хоће ми се, молићу лепо!

ГОРДАНА РАФАИЛОВИЋ И ЈА идемо кроз празан школски ходник. Свуда унаоколо влада мук, тек повремено чује се понека пригушена реч из учионица поред којих пролазимо, настава је у току. Узбуђен сам толико да имам вртоглавицу, а знам и разлог: заљубљен сам у Гордану, *до ушију*, како се онда говорило. Али то савршено кријем, знам да многи младићи из мог гимназијског разреда осећају исто: неко то покаже на овај, неко на онај начин. Ја, не. Са Горданом сам, као, добар друг. Понекад разговарамо на одмору, понекад јој купим кифлу, понекад она мени, шапућем јој док одговара биологију, на писменим из математике преписујем од ње задатке, дудук сам за математику. Али, не успевам да издржим њен поглед: Гордана има црне, дубоко црне очи, и неку далеку сумаглицу у њима, неки сјај који за мене није од овог света, већ сам писао о томе. Гордану нисам видео тридесет пет година, не знам ни где је, ни шта ради, ни како сада изгледа, али и даље памтим те очи, као да ме све то време нетремице гледају. Дис је ту проклето у праву: *ничеѓ више сем очију ѿих*. И тако, на том снимку корачамо Гордана Рафаиловић и ја кроз пусти школски ходник XII бео-

градске гимназије, и ја неутаживо желим да он буде дуг најмање дванаест километара, да бих што дуже био са њом, сâм. Ходник, међутим, прелазимо у свега тридесетак корака (господе, и даље сам узбуђен, узбуђен сам и сада, док се сећам те сцене) и потом почињемо да се пењемо на спрат, према зборници, куд нас је, ваљда, послала географичарка да донесемо неку карту, шта ли. На врху степеница Гордана Рафаиловић, да, она што има очи у које потонем сваки пут када је погледам, ћутке ме хвата за руку и ја знам да је то љубав. Тај један једини, безгласни тренутак док осећам њен длан на свом, траје колико сама вечност, отприлике неких дванаест миленијума. Живот коначно може да почне. И да се никада не заврши.

ЦЕО КОНЦЕРТ КАРЛОСА САНТАНЕ, у београдском Пиониру, негде средином седамдесетих, када су у наш град почеле да долазе велике светске звезде, одслушао сам стојећи крај једног од улаза, нисам имао новац за карту. Чуло се готово све, наравно, не тако добро као у хали, али, свеједно, сасвим довољно да моје, две или три године пре тога нагло пробуђено обожавање нове музике, добије облик најважније младалачке опсесије. И дуго пошто се концерт завршио, хала се испразнила а поноћна тишина се згуснула, остао сам да стојим крај тог улаза, не желећи да тако брзо заборавим малопређашњу чаролију. То је та слика: усамљени младић дрежди испод светилке, негде уза спољни зид великог бетонског саркофага опустелог спортског светилишта. У неко доба улаз се нагло отвара и на вратима се појављује он: Карлос Сантана, маг, главом и брадом. Погледамо се. Све се одвија муњевито, толико брзо да мисао не може ништа да прати. Подижем руку у знак поздрава, Карлос ми се благо наклони, осмехне се, чак и нешто каже (не разумем шта) и одлази стазом; неких педесетак метара даље чека га аутобус са угашеним светлима. Петнаест дана касније мој будући кум Раша показаће ми акорде песме *Black magic woman*. Раша је једини из генерације знао цез акорде, а потом ћу, исте јесени, у једној од музичких продавница преко пута Правног факултета (који сам неуспешно студирао) купити своју прву бас-гитару, чешке марке *Јолана*. Никада нисам научио да свирам онако како сам желео, али и то је нешто: та једноставна чињеница упозорава ме да можда највише волим оно што ми не припада до краја. Нити икада хоће.

ПРВА ГОДИНА СТУДИЈА, јун. Двориште Капетан Мишиног здања. У полупразној приземној слушаоници уњкави глас предавача као да убризгава анестезију онима који су, упркос свему, решени да чују због чега је књижевност толико важна у људском животу. Али, то

не бива, траје досадно завршно предавање о дифтонзима, како је и када *роунка* постала *рука*. Квадрат прозора уоквирио је слику дворишта над којим се шири крошња већ прецветале липе. Под липом је клупа, празна. У слушаоници се мешају светлости: она летња, некако пригушена зидовима здања и хладом дрвећа, премда је тек прошло подне, не успева да надвлада ону унутрашњу, од електричних неонки, услед које се чини да су лица свих присутних намазана дебелим слојем пудера. Мало се досађујем, мало се правим да слушам и све време мислим на Лидију Поповић. Пет минута пре краја часа, као да сам је призвао, она улази у двориште, у плавој хаљини, лепа као никада пре и никада после, и седа на клупу. Видео камера у мојој глави трајно ће у сећању сачувати тај приказ, ту слику на којој млада жена у плавој хаљини седи на клупи под липом и, несвесна да је неко гледа, мисли о томе како би волела да једном живи на неком острву. И сваки пут када ми се та слика врати, знам да љубав, ако постоји, постоји тек као пропуштена могућност, као разлог за патњу, као да сам, боже ме прости, реинкарнација неког романтичарског песника увереног да су непролазне само оне *ојасне везе* које се никада нису суштински оствариле, које су остале у стању *чежње* (када је реч о духу) или *жудње* (када је реч о телу).

БРОД ЈЕ СТАР, цвили и брекће док се полако хвата отвореног мора. *Брмбрмбрмбрмбрм*. Дан је миран, без ветра, ултрамарин воде чини помисао на сваку бол (и ону прошлу, и ону будућу) сасвим излишном. Јелена, четворомесечни Ђорђе и ја путујемо на Силбу. Путовање старом макињетом траје око три сата, *брмбрмбрмбрмбрм*, и тај нас звук, преливен благом светлошћу октобарског сунца, полако успављује. Дремамо на горњој палуби, не зато што смо уморни, цео пут до мора преспавали смо у ноћном возу (у праскозорје је, на једном завоју пруге, између брда, у прозору свитнуло густо зеленило Уне), него зато што смо омамљени, срећно убили из великог града, на закасне-ло летовање, сами, на малом острву. Ловићу рибу, пити вина и љубити своју жену, шта би се од живота још могло захтевати. Повремено отворим очи, да проверим докле смо стигли. Већ смо минули Угљан и Преко (на ком сам нешто оставио, једном давно, и заувек), и дохватили се задарског канала. С десне стране је Велебит, велики масив наднет над водом и острвима: Виром, Пагом, Мауном и Голим. С леве су Дуги оток и Молат, Олиб се још не назире. Брод ће, *брмбрмбрм*, најпре застати тамо, а потом ћемо, преко олибског канала, правац на Силбу. На броду нема више од десетак људи, сви прилазе да виде Ђорђа и да му упуте по неку реч: поглед на дете нас разнежи и учини бољим него што јесмо. Јеленина глава почива у мом крилу, моја жена лако заспива на сваком путовању, а на уредно поређаним путним тор-

бама подно наших ногу направили смо малу, удобну лежаљку за бебу звану Ђорђе, која се, мада јој је тек четири месеца, смеје и врти, осећајући, целим својим малим, немуштим бићем, кожом, очима, ушима и ноздрвама, да се све око ње мења. (Идућег лета – памтим и ту слику – тек проходао, први пут донет на плажу, мој ће син полетети према води, радостан, еуфоричан, без страха, као да тим хрљењем обнавља још свеже сећање на утерус, а када му се вода попне до грла почеће да, уплашен, плаче, но тај ће страх брзо минути и он ће тражити још и опет). Ту породичну жанр-сцену, Ђорђе, Јелена и ја на палуби до-трајалог брода који једног сунчаног октобарског дана плови према зеленом острву, еденски пуном биља и животиња, чувам у себи као знак да су срећа и часови без бола ипак могући, мада ретки. *Брмбрм-брмбрмбрм*, путујемо!

УДАРЕНА ВЕШТО, заротирана лопта прелеће мрежу и пада у противнички терен: Богдан је управо одсервирао свој први сервис за Партизан. Јелена и ја аплаудирамо, разгалењени што наш син игра са потпуном преданошћу, и из најдубље радости, онако као што смо и ми некада играли. Утакмица се наставља, али сам ја у мислима већ негде далеко уназад: *Седим сам у свлачионици и њлачем. Тренер јуниорске екипе Ушћа, млади и амбициозни Божидар Маљковић, њек две-три године стварији од нас, играча (у њом узрасју је, међу њим, реч о кардиналној разлици) избацио ме је, због неке стварице, са њренинга. Су-џира због њога нећу играјти у њакмицу и чини ми се да се руши свети. Одлучујем да оставим кошарку и да њређем на електричну џиџару. То је разумна одлука, нисам довољно добар, чак два бека су испред мене у роџиацији (Кайор и Рајко) и ја улазим у играју само на њо неколико минуџа, обично када сигурно добијамо у њакмицу, да се у њишем. Осим њога, много је занимљивије слушајти Дилана и скидајти акорде, а и девојчице се њростио леје на дечаке са џиџаром. Већ њосле њола године имам њрви настџуџи: још не умем да свирам, али ко ње њиџа, у београдском Дому омладине са другом из разреда смандрљавам неку њесму, аудиџиџоријум није незадовољан... Опет сам у садашњости: Богдана екипа добија први сет, младићи вичу од надошлог осећања моћи (њега доноси победа и зато волимо да побеђујемо) и од вишка енергије, а ја и даље, све једнако, њлачем, сам, у оној свлачионици, док доносим њрву озбиљну живоџну одлуку. Мада, досећам се: све најбоље што сам научио, научио сам од самог себе.*

И, ШТА САДА МИСЛИТЕ о њоме да стџе у оној бившој држави добили награду Седам секретџара СКОЈ-а, пита ме Оља Бећковић у

телевизијској емисији коју, нема спора, сви гледају (два наредна дана телефон не престаје да звони, јавља ми се чак и друг кога нисам видео десетак година). *Па, идеолошки оквир је промењен, кажем ја, али сам, свеједно, и даље поносан, можеће мислити шта ми је био као младом писцу значило. Уосталом, није уопште лоше провешти у животију један дан са Моником Селеи и Драженом Петровићевом* (коју годину потом, у већ распаднутој држави, написаћу му некролог у *Књижевним новинама*, заједно са Б. Копривицом). Мала Мо имала је тада тринаест година и већ је била светско чудо, сваки пут када би, снагом атомског мрава, рекетом лансирала тениску лопту, испуштала је гласан издах, а Дражен, Дражен је био тих и неумољив. Моника је у Загреб дошла у пратњи мајке и на свечаности уручења у Банским дворима захвалила се у име свих нас: *Ја, Селеи Моника захваљујем се на овој награди*, рекла је под тремом, са јаким мађарским нагласком. *Свиђало је када сам сјигао на католски колодвор*, са помешаним осећањима. Годину дана пре тога одслужио сам војни рок неколико улица даље, у Гајевој 30: завршних пет месеци био сам војник-новинар у армијском листу *За Домовину*. Знао сам сваки загребачки бирџуз са бунцекима и гемиштима и био, доказано, најредовнији посетилац тамошње кинотеке: већ после два месеца пуштали су ме бесплатно. Упознао сам Чегеца, причао ми је о томе како жели да покрене *Quorum*, *Шувар хоће да га паре*, рекао је. У Гајевој се налазио и војни затвор: сваког јутра сам са горњег спрата, где је била редакција, гледао како у шетњу изводе ухапшенике, под истрагом. И сећао се да су ме, током целог детињства, дресирали за срећну будућност (један је весели професор физичког, очигледно *начићан Макаренка*, предлагао да сви дечаци, залуђени Битлсима и дугом косом, буду ошишани до главе, а да девојке морају обавезно везивати коњске репове; о државним празницима свечано смо одевани, у бело, да бисмо, на парадама, цвећем засипали хероје наше револуције; то што сам као првак носио француску капу сматрало се прекршајем доброг укуса и сл.) У војсци се све видело некако унапред, велика илузија пуцала је по шавовима, мастодонт над којим је лебдела сенка умрлог императора и сам је оболео на смрт.

И тако даље, после је све отишло у тандарај.

Сада седим у својој новобеоградској соби, и пишем приче о томе. Шта бих, иначе, друго могао да чиним. За самоубиство ионако увек има довољно времена.